

Debatt

Den 19 februari i år disputerade Bo Bergman vid Huddinge sjukhus på avhandlingen »Battered Wives, Why are they beaten and why do they stay?» Bland åhörarna fanns de båda norska kvinnoforskarna Eva Lundgren och Kristin Eriksen, verksamma vid Senter for humanistisk kvinnoforskning i Bergen. De framförde en extra-opposition vid disputationstillfället, något mycket sällsynt i Sverige och något som väckte stor bestörtning hos såväl opponent, betygsnämnd som handledare. Artikeln här är ett sammandrag av den kritik de då framförde mot avhandlingen.

Misshandelsforskning i jämställdhetstider

Vi kände historiens vingslag på Huddinge sjukhus den 19 februari i år där den första nordiska avhandlingen om kvinnomisshandel skulle försvaras. Situationen var onekligen exceptionell genom att ett ämne som kvinnomisshandel skulle försvaras av en man, med tre kvinnoforskare som ex auditorio-opponenter.

Många har efter hand tagit del av den efterföljande debatten i massmedia. Diskussionen har rört sig om avhandlingens innehåll och möjliga konsekvenser för misshandlade kvinnors praktiska vardag, om huruvida avhandlingen uppfyller de vetenskapliga kraven för en doktorsavhandling och om vilka dolda och uppenbara härskarmekanismer som användes mot oss ex auditorio-opponenter under själva disputationen.

I denna artikel ska vi utifrån ett feministiskt perspektiv försöka analysera metodologiska och teoretiska aspekter av avhandlingen.¹ Även om det, vilket förhoppningsvis kommer att framgå i det följande, finns tungt vägande skäl att belysa de forskningsetiska sidorna av projektet, ska vi nöja oss med en kort kommentar. Men först

en presentation av det egentliga budskapet i avhandlingen:

Om du blir misshandlad av din man eller sambo, är du ett patologiskt fall som antagligen dricker för mycket och som det i stort sett inte är möjligt att hjälpa. Som misshandlad, patologisk kvinna är du antingen

- inadekvat, och därför slår mannen. Eller också är du
- provocerande, och därför slår mannen. Eller också är du
- alltför kompetent, och därför slår mannen av detta skäl.

Som en evig naturlag slår han den kvinna som tillhör en av dessa tre 'hustrutyper'. Vilken kvinna faller utanför, om någon gör det? »Why are they beaten and why do they stay?» Jo, det är kvinnans fel och aldrig mannens, som faktiskt misshandlar. Detta är avhandlingens budskap till svenska kvinnor i jämställdhetstider!

Avhandlingen

Bo Bergmans avhandling presenterar ett urval misshandlade kvinnor. Urvalet har gjorts bland patienter vid Huddinge sjukhus, där Bergman är verksam. Ursprungligen bestod urvalet av alla kvinnor som kom till sjukhuset för skador tillfogade genom misshandel under en viss period, totalt 135 kvinnor. 18 kvinnor som hade överfallits av okända män uteslöts, kvar fanns 117 kvinnor som misshandlats av makar och sambor. Dessa 117 fick erbjuda om behandling av doktoranden. 59 av dem tog inte emot erbjudandet. Sedan de kvinnor som blivit misshandlade av en släkting hade tagits bort ur urvalet återstod 49 kvinnor. Av dessa avstod 12 från vidare behandling efter en vecka, ytterligare tio kvinnor hoppade av under vecka 2-4 och sedan ytterligare fem kvinnor. Av de 117 som fick erbjudandet om behandling följde alltså 22 kvinnor projektet. Dessa 22 skulle man, utan att ironisera för mycket, kunna kalla *ett urval ur urvalet*.

Det bör påpekas att Bergman besvarar sina frågor under åberopande av *generell*

giltighet för sina resultat och förklaringar. Ett urval på 49 personer (Bergman arbetar med hela den grupp om 49 kvinnor som antog behandlingserbjudandet, dvs även de 27 som hoppade av) är ovanligt litet med tanke på den statistiska representativiteten. På det hela taget diskuterar Bergman inte på något ställe representativitetsproblemet, varken i förhållande till urvalets *storlek* eller i förhållande till urvalets *sammansättning* (dvs hur urvalet har kommit till). Inte heller diskuteras problemet *korrelation/validitet*: om han hittar klara korrelationer mellan förekomsten av t ex alkoholmissbruk, psykiska lidanden, social historia och misshandel drar han gärna slutsatsen att det finns ett orsakssamband utan att kritiskt överväga om korrelationen kan vara styrd av urvalet, och om korrelationen rimligen kan tolkas som ett orsakssamband.² Generellt förefaller Bergman sätta likhetstecken mellan det som (lika gärna) kan vara godtyckliga samband i korrelationerna och orsaksbärande faktorer.

Författaren kallar avhandlingen en deskriptiv undersökning, ett problem som vi ska komma tillbaka till. Beskrivningen bygger på sex olika källor som ger sex olika typer av material. Det rör sig om (1) en generell medicinsk undersökning som också omfattar en fallhistoria i förhållande till våldsmekanismer, (2) en generell psykiatrisk undersökning, (3) ett personlighetstest (Obs! utvecklat 1938 för att få fram kreativa ledare!), (4) en strukturerad intervju om klientens levnadshistoria (häri också inlagt ett visuellt test för att kartlägga kvinnornas värdering av barnens mentala hälsa), (5) ett frågeformulär om klientens alkoholvanor (»supphistoria»), och (6) medicinsk historia med hjälp av journaler.

Forskningsetisk kommentar

Utifrån vår erfarenhet av undersökningar om våld i parförhållanden, vilka baserats på djupintervjuer med båda parterna i misshandelsförhållandet, vill vi till att börja med påpeka att denna uppsättning analysinstrument föranleder allvarliga *forsk-*

ningsetiska invändningar. I vår forskning har vi – självklart – varit tvungna att tänka igenom vår inställning och användningen av misshandlade kvinnor som forskningsobjekt. Vi kan inte annat än stegra oss när Bergman upplyser oss om att hans urval av misshandlade, behandlingssökande kvinnor har malts genom hela maskineriet av undersökningar, intervjuer, tester och frågeformulär under projektets första vecka (medicinsk undersökning och fallhistoria i förhållande till våldsmekanismer, psykiatrisk morbiditetstest, personlighetstest, »supphistoria» och strukturerad intervju). Detta skulle innebära betydande påfrestningar även för kvinnor och män som inte befinner sig i samma personliga krissituation som det aktuella urvalet. Enligt vår åsikt har forskaren här utövat sin yrkesgärning så brutalt att det skulle finnas skäl att reagera mot »plågsamma kvinnoförsök» om det fanns en sådan parallell till »plågsamma djurförsök».

Låt oss här – som en belysande kontrast – hänvisa till Göteborgsprojektet om män som dömts för misshandel och våldtäkt. I detta projekt, liksom i Bergmans avhandling, är det klientens motivation att fullfölja behandlings(terapi)-situationen som är utgångspunkten för forskningsarbetet. I rapporten från Göteborgsprojektet får vi en grundlig etisk värdering av konflikterna mellan forskningsmässiga och terapeutiska intressen. Hänsynen till de våldsmän som ingår i behandlingsplanen kommer hela tiden i första hand, och av den orsaken avstår man från planerna att personlighetstesta klienterna.

Avhandlingens text innehåller vad vi kan se inga liknande överväganden (förutom en hänvisning till att det använda personlighetstestet är godkänt av det etiska rådet vid Huddinge sjukhus). Det blir då nödvändigt att fråga sig vilka forskningsetiska värderingar som Bergman gör av undersökningens uppläggning. Har till exempel Bergman övervägt möjligheten att en del av det *stora bortfallet skulle kunna bero på undersökningens uppläggning?* Det är kanske rentav ett sundhetstecken att bara 22 kvinnor fullföljde projektet?

Beskrivning eller kausalförklaringar?

Bergman påstår att avhandlingen är rent deskriptiv. Emellertid ställer själva titeln (*Why are they beaten...?*) frågan om orsaksförklaringar och signalerar således en annan avhandling. Man kan fråga sig vilken signal Bergman väljer att följa. Redan presentationen av avhandlingens 'aims' i 9 punkter ger intrycket att avhandlingens övergripande vinkling är kausal. Intrycket förstärks av det klassifikationssystem för så kallade hustrutyper som han använder:

Grupp 1, »*the inadequate wife*», har generellt svårt att hantera sina problem och visar hög tolerans mot stress. Den bristande förmågan att hantera sina problem hos dessa typ av kvinnor utlöser lätt våld.

Grupp 2, »*the provocative wife*», är livlig, energisk, söker stimulans och spänning och har stort självförtroende. Flera i denna grupp »erkänner», enligt Bergman, att de provocerat fram våldet. En del hävdar också att mannens svartsjuka, som enligt deras förklaring har utlöst våldet, har varit berättigad (fortfarande enligt Bergman).

Om grupp 3, »*the highly competent wife*», får vi veta att denna typ förorsakar aggressivitet hos mannen därför att hon är för kompetent och effektiv och inte underordnar sig mannen i tillräcklig grad.

Även om Bergman aldrig uttryckligen formulerar hypotesen om ett kausalförhållande mellan hustrutyper och våld, förutsätter han helt enkelt denna hypotes genom sin indelning av de misshandlade kvinnorna i otillräckliga, provocerande och högkompetenta. Och inte nog med det: det sätt på vilket han förbinder de karakteristiska dragen hos de tre typerna med våldets användning gör det också helt uppenbart att han opererar med en hypotes förklädd till beskrivning.

Det finns flera liknande förklädda hypoteser som bidrar till slutsatsen att Bergmans ärende i avhandlingen är att förklara våldets orsaker. Vi ska nämna ytterligare två exempel. För det första: alkoholesterna (sid 24) behandlas analytiskt genom att de får status av kausalförklaringar (»Thus, alcohol plays both an aetiological and pre-

cipitating role in family violence.» Här kan det vara på sin plats att påpeka att det fortfarande opereras med »aetiological factors» som analytiska utsagor, och med »predestined» som analytiskt begrepp). För det andra: med undantag av en punkt i målsättningen fokuserar alla de övriga 8 'aims' avvikande och *patologiska* drag vid urvalet av misshandlade kvinnor. I överensstämmelse med detta är det insamlade materialet fokuserat på liknande drag. På motsvarande sätt närmast utesluter själva undersökningens inriktning att så kallade normala drag kan påvisas hos kvinnan; i samtliga fall ligger det utanför undersökningens intressefält. Även detta tolkar Bergman kausalt: mannens våld orsakas av kvinnans avvikelse.

Bristande kunskap om misshandel

I förlängningen av detta kan man fråga sig vem som *inte* skulle visa långt utvecklade »avvikelser» och »patologiska» reaktioner när man nästan blivit ihjälslagen? Bergman har över huvud taget inte varit intresserad av att undersöka vad som sker med kvinnor i en misshandelsprocess, dvs när våldet normaliseras och kvinnor börjar internalisera mannens motiv för våld. Alla de »avvikelsesdata» som Bergman fäster uppmärksamheten på representerar symptom som gör sig gällande i vissa faser av våldprocessen. Detsamma gäller avhandlingens kategorisering av »hustrutyper».

Alla misshandlade kvinnor får efter hand svårigheter att hantera sina egna problem (»*the inadequate*»). Många misshandlade kvinnor är livliga, energiska, stimulanssökande kvinnor med stort självförtroende – *innan* våldet har normaliserats och mannens motiv har internaliserats av kvinnorna (»*the provocative*»). Det är typiskt för kvinnorna att de i en bestämd fas av våldsförhållandet lägger skulden för våldsbrotten på sig själva, t ex att de har varit »provocerande». Slutligen är många misshandlade kvinnor även kompetenta och handlingskraftiga, effektiva kvinnor som inte utan vidare underordnar sig mannen (»*the highly competent*»); detta gäller

både i en tidig fas av våldsförhållandet och i en omorienteringsfas, alltså när kvinnan har kunnat bestämma sig för att bryta med mannen.

När Bergman inte skiljer mellan orsakerna till våldet, alltså orsakerna till att våldet kan vidmakthållas och stabiliseras, och våldets konsekvenser, beror det antagligen på att han saknar kunskap om och därmed förmåga att se misshandelsprocessen och dess mekanismer och konsekvenser. Varför han *inte heller skiljer mellan informanternas förklaringar och egna analytiska förklaringar* är svårt att gissa, förutom att han uppenbarligen saknar elementär vetenskapsteoretisk skolning. I perspektivet av den förändring som sker med varje kvinna som under en tid utsätts för våld är det minst sagt skrämmande att kvinnans »erkännande», som gjorts inom ett liv i kaos och ovärdighet, djup förtvivlan, kamp på liv och död, får analysstatus och alltså ger förklaringen till Bergmans fråga om varför kvinnan blivit misshandlad.

Att Bergman saknar kunskap både generellt om hur en analys ska genomföras metodiskt (fördjupas även i nästa avsnitt) och speciellt om hur långvarig misshandel påverkar kvinnor, får – vilket borde stå klart – uppenbara och ödesdigra tolkningsmässiga och behandlingsmässiga konsekvenser. Det är inte att undra på att Bergman i hög grad är hänvisad till att grunda sitt arbete på okunskap och fördomar, att han inte själv har varit i stånd att genomskåda vad han gör och vilka implikationer det får.

Vad man med denna konklusion i åtanke kan tycka om projektets ledare, Gunilla Larsson, och övriga deltagare som Bo Brismar och Bengt Janson, om huvudopponent och betygskommitté, som alla har bidragit till att Bergmans arbete blivit godkänt som den första nordiska doktorsavhandlingen om misshandel, kräver knappast någon ytterligare kommentar.

Teoretisk och metodologisk konsistens?

Vi ska se närmare på Bergmans tolkningsprocedur och nivåsammanhang i avhand-

lingen för att i korthet belysa den teoretiska och metodologiska *konsistensen*, eller bristen på sådan.

Att mellanmännsliga relationer konstituerar den *sociala verkligheten* är en banal sociologisk insikt, men det är just denna verklighetsproduktion som sociologer har som sitt forskningsfält; och det är bland annat detta fält som Bergman påstår sig forska inom.

Ett våldsförhållande kan – som andra typer av mellanmännsliga förhållanden – också karakteriseras genom begrepp som *utveckling av verklighetsförståelse och verklighetsproduktion*. Dynamiken i denna process är komplicerad: för det första rör det sig om en handlingsinriktad verksamhet hos den enskilda individen, för det andra om produktion och försvar av attityder, för det tredje om anpassning till andra människors olika sätt att handla och förstå saker på, och slutligen för det fjärde om konfliktlösning (eller konflikttillspetsning) när skillnaderna i *jag-du-*, eller *oss-dem-*relationerna blir för stora.

I olika sammanhang, och för övrigt i linje med intentionen att även vara en sociologisk studie, opererar avhandlingen med begrepp som *interaktion, relation, socioekonomiska förhållanden, demografisk historia, socialt arv* m m. Avhandlingen ska, fortfarande enligt Bergman, analysera socialpsykologiska och psykiatriska förhållanden. I överensstämmelse med detta är t ex begrepp som karakteriserar psykiska tillstånd centrala: *depression, emotionellt beroende, mental obalans, obeslutsamhet* osv.

Vi ska nöja oss med ett citat ur avhandlingen för att illustrera hur Bergman i sina formuleringar ställer alldeles bestämda typer av krav på undersökningens dataunderlag, genomförande och nödvändiga integrering av olika analytiska nivåer: »Battered wives cannot be regarded as a homogeneous group... The high drop-out rate in the present study might be better understood if the battered wives are divided into subgroups with different *backgrounds, traits and family interaction*.» (s. 27, vår kurs.)

Såvitt vi kan se rör sig Bergman här på flera olika analytiska och empiriska nivåer

samtidigt. Han vill karakterisera de miss-handlade kvinnorna i undersökningen genom att kartlägga gemensamma *historisk-demografiska* och *social-historiska drag*. Han vill vidare karakterisera och gruppera kvinnorna på grundval av »drag», som vi med en välvillig tolkning kanske bör förstå som *psykologiska och beteendemässiga drag*?! Till sist vill han karakterisera kvinnorna genom att kartlägga gemensamma drag i *familjeinteraktionen*, alltså genom att åter kartlägga psykologiska och beteendemässiga förhållanden, men i ett *interaktions*ssammanhang. Vi har att göra med *individuella drag*, och vi har att göra med *gruppdynamiska* förhållanden av psykologisk och sociologisk karaktär.

Målsättningen med denna omfattande kartläggning är att *förklara varför kvinnor misshandlas och varför så många kvinnor avvisade och senare hoppade av det behandlingsprogram som erbjöds dem*. Vi ansluter oss naturligtvis till Bergmans erkännande att miss-handelsproblemet måste förstås i ett brett socialt och psykologiskt sammanhang. Men för att kunna omsätta denna insikt i en fruktbar analys krävs goda data och kunskap om en del elementära metodologiska procedurer. Bergman saknar både empiriska data och förståelse för vad det egentligen betyder att analysera familjeinteraktion, socio-demografiska faktorer osv. Att det kan vara problematiskt att integrera för många typer av data och analysnivåer verkar inte Bergman ha tänkt på.

Ytterligare ett exempel får illustrera detta:

»There is no doubt that a large group of the battered wives in this study could be labelled as 'inadequate wives'... These women seem to be predestined to become battered wives by their *social history and present social situation*. They are generally unable to deal with their problems (psykologiska förhållanden?). They are able (psykologiskt?) to live under adversity and to tolerate difficult situations much longer than most people. Their current family patterns is just a repetition of what they experienced during childhood. There are often social problems, with the husband drinking, and child abuse is not uncommon. These battered women are the most difficult to help. The violent relation has often been

long-standing, it began early and sometimes it is extremely brutal. The history of these women might be complicated by alcohol and drug abuse and psychiatric morbidity, which makes their situation even more difficult to handle.» (s 27, våra anmärkningar inom parentes, vår kurs.)

Det framgår inte någonstans vilka metodologiska och analytiska grepp Bergman använder för att fånga de empiriska samband mellan individuell psykisk nivå och beteendenivå som han i dessa – och andra – slutsatser påstår sig ha analyserat. Vi får heller inte veta något om hur han metodiskt integrerar diakrona och synkrona analyser. Vi får inte ens veta något om det empiriska underlag som han har för att göra sina analyser, helt bortsett från att vi presenteras en rad tabeller som ger poängen från de olika testerna. Det är hela tiden upp till läsaren att spekulera i *hur* det empiriska materialet förhåller sig till de olika kategoriseringar och slutsatser som Bergman hela tiden lägger fram.

Men om det empiriska underlaget är bristfälligt och det metodologiska greppet i analyserna klumpigt, avhjälps inte heller dessa svagheter genom Bergmans totala brist på teoretisk insikt i avhandlingens problemområde. Hade Bergman förmått tillgodogöra sig andra empiriska studier och tillgängliga teorier kunde han ha fått en fruktbar källa till kritisk reflektion över sina egna (fördomsfulla) texter. Framför allt skulle kanske några elementära könsteoretiska begrepp hjälpt honom att förstå några av premisserna för just den familjeinteraktion han påstår sig studera. En kort introduktion får illustrera detta:

Könsteoretisk insikt?

När vi har att göra med ett fenomen som inbegriper ett samspel mellan två parter av olika kön, innebär det att vi ska analysera ett fenomen som utspelar sig i en bestämd könsrelation. Handlingar och samspel i ett förhållande mellan två människor utformas och regleras i första hand av parternas kön, oftast inom ramen för ett *skevt maktförhållande*. För att få kunskap om specifika element i könsrelationer krävs därför att vi

har en generell förståelse av hur aktörernas kön påverkar handlings- och samspelsmönster.

Kvinnomisshandel är ett typiskt, men extremt, exempel på ett fenomen som styrs och utvecklas av och i en könsrelation. I Bergmans avhandling förutsätts mannen helt riktigt vara den som misshandlar, men vi får ingen information i avhandlingen om hur Bergman analytiskt uppfattar relationen mellan en man som misshandlar och en kvinna som blir misshandlad. Vi får inte heller någon information om mannen som misshandlar.

En generell kunskap om könsrelationer är helt nödvändig för att förstå misshandelsproblemet. Utan att här gå djupare in på hur man på ett övergripande sätt kan förstå könsproblematiken och relatera en sådan förståelse till misshandel, finns det anledning att peka på några avgörande punkter.

Kön – som analytisk kategori och empirisk förekomst – har en grundläggande betydelse för förståelsen av samspelet mellan människor. *Könsmakt* kan analytiskt begreppsliggöras som »manlig dominans» och »kvinnlig underordning» och måste analyseras som ett *relationellt* fenomen.

Könsidentitet är något som den enskilda mannen och den enskilda kvinnan skapar genom egna handlingar och förhållningssätt, en »skapelseprocess» i ständig förändring och kulturellt tryck. Könsroller och könsidentitet är inte givna sedan barn domen. De skapas tvärtom i en pågående process som omfattar alla handlings- och känslområden som de yttre ramarna kring könsförhållandet bidrar till att strukturera och styra. Den mest grundläggande styrande faktorn vid utformningen av könsroller/könsidentitet verkar ligga i maktrelationen mellan män och kvinnor. Denna maktrelation – den manliga överordningen och den kvinnliga underordningen – har psykiska, sociala och *fysiska* sidor. Skillnaderna mellan det »normala» och »avvikande» i relationer mellan män och kvinnor blir ofta hårfina. En överordnad man kan lätt glida över från att vara en »normalt» överordnad man till att bli en

»onormalt» överordnad man, alltså en som misshandlar, en våldtäktsman, en man som begår incest mot sin dotter osv. Könsrelationer utformas med andra ord i en process där krav och förväntningar på vad som är en »riktig» kvinnlighet och vad som är en »riktig» manlighet hela tiden bidrar till att styra aktörernas handlingar och relationerna mellan dem. Denna process har studerats ingående av många kvinnoforskare, och själva har vi grundlig kunskap om den utifrån forskning om religiöst (kristen) legitimerad kvinnomisshandel där både misshandlade kvinnor och deras makar har intervjuats (se litteraturlistan).

Ska man arbeta yrkesmässigt med kvinnomisshandel är det – som bör ha framgått ovan – avgörande för förståelsen av fenomenet att man har data om aktörernas *egen* förståelse av sin könsroll.

Den antydda könsmaktaspekten ger emellertid ett *övergripande* – om än inte uttömmande – perspektiv på förståelsen av förhållandet mellan män och kvinnor, även misshandelsförhållanden.

I diskussionen om de tre »hustrutyperna» berör Bergman i viss mån könsrollernas betydelse för utformningen av misshandelsförhållandet, men vi kan inte se att Bergman över huvud taget har gripit tag i förhållandet mellan »kvinnligheten» och »manligheten» på ett sätt som kan bidra till att förstå varför kvinnor stannar kvar i förhållandet (»...why do they stay?»). Och när det gäller data från undersökningen och om vilken teori om förhållandet mellan kvinnlighet och manlighet som ligger till grund för indelningen av hustrurna i tre kategorier, är vi hänvisade till ren spekulation.

Referenslitteratur

Till slut en liten kuriositet apropå Bergmans argument om att »det inte finns någon skandinavisk litteratur om kvinnomisshandel»: För en läsare med någorlunda bred kunskap om det som är avhandlingens ämne, framträder *valet* av ämnes-teoretisk grundval och referenslitteratur

något underlig: vi får en skenbart omfångsrik introduktion i delvis gammal amerikansk och engelsk litteratur med bl a den motiveringen att det är i dessa länder som man har forskat mest om kvinnomiss-handel.

En snabb genomgång av *en* referenslista med *skandinavisk* litteratur om kvinnomiss-handel gav 95 titlar med direkt relevans för forskningsområdet. Denna litteraturlista gjordes upp 1985 och ytterligare två års forskning om kvinnomiss-handel kan läg-gas till. På den nämnda listan finns även re-ferenser till svensk psykiatrisk forskning (Alexius 1980, 1984).

Konklusion

Det är efter detta knappast möjligt att und-vika att slå fast att den första nordiska doktorsexamen i misshandel bringar svensk forskning i vanrykte, speciellt medi-cinsk forskning och misshandelsforskning. Som en kontrast framträder framför allt det norska, nationella forskningsprogram-met om misshandel och sexuellt våld, ett program som i huvudsak omfattar kvinno-forskare. Detta program administreras av NAVF (Norges allmentvitenskapelige forsk-ningsråd) på initiativ av tre regeringsde-partement i samarbete med kvinnoforska-re. Kanske skulle svenska myndigheter och relevanta forskningsinstanser kunna sona den skada som redan skett genom att ini-tiera ett parallellt forskningsprogram? Det skulle svensk forskning ha all heder av.

Eva Lundgren och Kristin Eriksen

Översättning: Catta Jönsson

NOTER

- 1 Artikeln bygger i hög grad på det opposi-tionsinlägg som vi höll under disputationen den 19 februari 1988.
- 2 Om dessa metodologiska problem kan man också läsa i Eva Lundgrens och Kristin Eriksens artikel »Fördomsfullt om kvinnomiss-handel», *Socialt Arbete*, nr 4-88. Artikeln är en anmälan av Bergmans avhandling.

LITTERATUR

- Alexius, Birgitta, »Misshandlade kvinnor på en psykiatrisk akutmottagning», *Läkartidningen* nr 10 1980.
- Alexius, Birgitta, »Ettårsuppföljning av 26 miss-handlade kvinnor som sökt sig till psykiatrisk akutmottagning i Stockholm 1977-79», *Social-medicensk Tidskrift* nr 1 1984.
- Bergman, Bo, *Battered Wives. Why are they beaten och why do they stay?* Institutionerna för psy-kiatri och kirurgi, Huddinge sjukhus, Stock-holm, 1987.
- Forskningsprogram om kvinnemishandling*, Rap-port nr. 1, NAVF/RSF.
- Göransson, Birgitta (et al.) *Behandling inom kri-minalvård av män dömda för övergrepp mot kvinnor. Slutrapport*, Göteborg, 1987.
- Haavind, Hanne, »Makt og kjærlighet i ekte-skapet» i *Kvinneforskning: bidrag til en sam-funnsteori* (red. Runa Haukaa et al.), Universi-tetsforlaget, 1982.
- Lundgren, Eva, »Privatvold – forskning og etikk» i *Kirke og Kultur*, 1986.
- Lundgren, Eva, »Samspill, maktkamp og seksua-lisering». Skall publiceras i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*.
- Lundgren, Eva & Eriksen, Kristin, »Religio-nens funksjon når vold og voldelig seksualitet normaliseres» i *Nytt om kvinneforskning* nr. 1 1988.
- Nordseth, Rakel, »Kjære Lita! Vi som møttes i veven hvor seksualiteten er renning og inn-slaget vold» i *Sociologi idag*, nr 2/1987.
- Olsson, Hanna, »Det svåra sökandet efter kun-skap – vem är jag och vem är den andra?» i *Sociologi idag*, nr 2/1987.
- Ødegård, Tone, *Seksualitet: kilde til konflikt i kvin-delig verdighet*. Under trykning.